

Szeged törleszti adósságait

MÁTÉ ZSUZSANNA: SÍK SÁNDOR

**Lazi Könyvkiadó
Szeged, 2005
295 oldal, 2200 Ft**

A rendszerváltás éve összefonódott Sík Sándor munkásságának az újraértékeléssel: 1988-ban a tanítvány, pályatárs Baróti Dezső tette közzé huszonöt évet késő monográfiáját (Akadémia, Bp.); az 1989-es centenáriumra három tisztelegő tanulmánykötet is napvilágot látott. 1995-ben a szögedi Somogyi Könyvtár munkatársa, Takó Edit jelentette meg a példamutató alaposságú bibliográfiáját (Sík Sándor munkássága), 2000-ben pedig Rónay László a költő-művészfilozófus pályaképét vázolta (Sík Sándor; Balassi Bálint Intézet, Bp.).

A jelen monográfia szerzője, Máté Zsuzsanna 1994-ben tette le névjegyt: *Abszolútum a művészetfilozófiában* című könyvével. A Hauser Arnold-i példát követve az elméleti alapvetés után kezdett a részmunkákhoz – az első kötetét 1995-ben követte a „Szép eszéről, szép lelkéről” *Tanulmányok a fiatal Fülep Lajosról és művészetfilozófiájáról* című gyűjteménye. A főiskolai kutató ezután visszakapcsolódott a 19. század alig kutatott magyar filozófiatörténetéhez: *Madách Imre, a poeta philosophus* (monográfiája

rövid idő alatt két kiadást is megért: 2002; 2004). S most itt a monográfia a két világháború közötti magyar irodalom és kultúra méltatlanul háttérbe szorított szerzőjéről – akinek másfél évtizedes szögedi jelenléte meghatározta nemcsak a lokális, regionális, hanem a magyarországi, sőt magyar egyetemes kultúra alakulását!

Máté Zsuzsanna a *Bevezető*ben elhelyezi saját munkáját a Sík Sándor-irodalomban, illetve meghatározza azokat a súlypontokat, amelyek figyelembe vételével készítette összefoglaló munkáját. Mértéktartása egyszerre tudományos megalapozottságú – s ugyanakkor kijelentése annak, hogy Sík Sándor, a „szépíró, az irodalomtudós és az esztéta” nem a múlt egyik kövülete, hanem olyan meghatározó jelentőségű személyiség, akinek az üzenetével (egész élete és életműve az) ma is, holnap is szükséges szembesülni. Értékelésével egyetért a kötet lektora, Jelenits István is.

A monográfiaíró csupán tíz oldalt szentel a gyermekéveknek – *I. Az „emberebb kiskgyerek” (1889–1903)* – de ebben a tíz oldalban összegzi a legfontosabbakat: az asszimilálódott és katolizált zsidó származást, amely a Monarchia városi polgárlétének mintegy kvintesszenciája; a korai árvaságot és a felnőtté érés élményét, valamint a pályaválasztás (piarista szerzetes és pap) felelősségét. Mindezeket részben a korai (és a visszaemlékező

kései) versek metszéspontjába állítja úgy, hogy közben kiemeli az édesanya szerepét és jelentőségét.

A II. fejezet („Nagy generáció jutott osztályrészemül” (1903–1911) rövidségét menti, hogy a már említett könyveikben Baróti Dezső is, Rónay László is részletesebben szól a középiskolai és egyetemi, pontosabban és együttesebben a noviciátusi és a teológiai akadémiai évekről. A monográfus is kiemeli a három kortárs pap hatását: Schütz Antalét, Zimányi Gyuláét és Prohászka Ottokárét. Talán a legfontosabb, hogy Sík Sándornak sikerült az, ami az öccsének, Sík Endrének nem: képes volt egyeztetni a hittudományi elkötelezettséget a modern tudományossággal, a konzervativizmussal az induló/lázadó költő attitűdjével. Máté Zsuzsanna nem ex katedra értékeli; kevésszer minősít, többet idéz: ezzel válik hitelessé állítása: a költő-tudós pap-szerzetes úgy kezdi pályáját, hogy kész az új század kihívásaira. (Endre öccse marxista politikus- és diplomataként, illetve Fekete-Afrika avatott történészeként került a köztudatba.)

A III. fejezet a költőként jelentkező Sík Sándor évtizedét tekinti át: „A hang még nem volt természetes” (1911–1920). Máté Zsuzsanna maga is oktat a főiskolán – tudja, hogy mit jelent tanítani magyart, latint, görögöt, történelmet és hittant (igaz, középiskolában). Mielőtt a költő Sík Sándor bemutatná, nem felejt el megemlíteni: Sík munkabíráására jellemző, hogy közoktatási tevékenysége során a napi penzumok mellett „átfogó elméleti és gyakorlati munkásságát bizonyítja a mintegy 15 pedagógiai témájú tanulmánya, és 56 (!) magyar, irodalmi, nyelvi, stilisztikai, retorikai, poétikai gimnáziumi tankönyvszerzősége és társszerzősége.” (28. o.) A továbbiakban – mintegy húsz oldalon – megkísérli annak értelmezését, hogy a mai olvasó, akinek hitbeli meggyőződése talán más, mint a múlt századi társáé, hogyan szembesülhet a katolicista esztétizmussal. Az öt verseskötet méltatása és bemutatása ennek a kérdésnek körüljárása – a gadameri felfogás jegyében elképzelhetőnek és valóságosnak tartja a befogadói élmény kor-időtől való függetlenségét. (Talán a cserkész-évek hatása mellett erősítem volna az első világháború hatását – bár katolikus papként-szerzetesként nem állhatott ki pacifista nézeteivel.)

Máté az *Alexius*nak tulajdonít korszakalkotó szerepet; a misztériumjáték jelentőségét Madách *Tragédiájával*, illetve Vörösmarty *Csongor és Tündéjével* veti össze. (Elgondolkodnék Czákó Zsigmond *Leonája* hatásán, vagy a messianizmusát megelőző Sinkó Ervin majdnem kortárs kisregényén: *Aegedius útrakeléseén*. Vagy idekapcsolhatnánk a későbbi H. Hesse-regényt, a *Narcisst és Goldmundot*.) Szent Elek történetében Sík Sándor alkalmat és lehetőséget talál az önmagát is kínzó kérdések feltételére – s legalábbis saját magát megnyugtató lezárására.

Ez a belső nyugalom szükséges is: a politikai közélet és a papi-költői személyesség értékes évtizedet hoz – ezt taglalja a IV. fejezet: „*Nihil humani et nihil divini a me alienum*” (1920–1930). A művészi elismerés és hír mellett „több mint 300 bibliográfiai tétel jelzi ... termékenységét.” (64. o.) Erre a korszakra jellemző a kísérletezés is: a monográfus nemcsak fontosnak tartja, hanem részletesen elemzi és értékeli a szerzetespap epikai kísérleteit. Viszont a meghatározó műnek a *Zrínyi* című történelmi tragédiát tartja – s együtt elemzi a szerző 1940-es esszéjével.

Máté párhuzamos elemzését kiegészíti az állandó összevetés Katona *Bánk bánjával* – tulajdonképpen elhelyezi a művet a magyar drámatörténetben is. Zrínyinek sokféle helyzetben kell döntenie: költő maradhat-e vagy politikus legyen; csak a helyi katonai történe-

sekkel foglalkozzon, vagy az ország, sőt Európa ügyeivel; a koronához legyen hű vagy fölismert nemzeti közösségéhez; a magánember boldogsága fontos, vagy a közösség szolgálata – és így tovább. És Síknak sikerül az egyensúly-tartás mellett a drámai kibontakozást is érzékeltetni!

Költői munkássága és kibontakozó irodalmári tevékenysége előkészíti az egyetemi posztra. (Máté Zsuzsanna részletesen értékeli a Sík Sándor írta jelentősebb tanulmányokat is – nemcsak a későbbi *Esztétika* felől, hanem széles tablóba ágyazva mutatja meg Sík Sándor helyét a Nyugattól a Magyar Szemléig, a közoktatási szak- és tankönyvírótól a hit-tantanárig.)

Az V., a „*Aki a gyermek századot tanítja*” (1930–1945) című fejezet foglalkozik részletesen a szögédi évekkkel. Első lépésként bemutatja az irodalomtörténészt, akinek előadásai és szemináriumi biztos kézzel jelölték ki a ma is elfogadott (és „kanonizált”) értékeket. A második lépcsőben az embert és a nevelőt idézi – mert az egyetemista is nevelhető. Sík Sándor nemcsak ezt tudta, hanem azt is, hogy a kereszténységéhez hozzátartozik az egyéni szabadság és a személyiség elfogadása (lásd nyilas-adoma – 111. o.). Ami a legfontosabb: otthonra lelt Szegeden – így tudott kiteljesedni a pályája. Élete és hivatása összhangba került, ezt bizonyítja az oeuvre kiteljesedése: verseskötetek, drámák, szakkönyvek. És megtalálta a kapcsolatot a jövővel is, gondoljunk csak a híressé lett „Teázószemináriumokra”! Ezt a harmóniát törte össze a második világháború – a monográfia Sík személyes naplóira és jegyzeteire támaszkodva mutatja be a szenvedésben, megtagadottságban is a krisztusi szeretetben és áldozatkészségben felmagasuló szerzőt.

A fejezet mellékszála Sík Madách-képének értő bemutatása és *István király* című történelmi tragédiájának értelmezése. Máté Zsuzsanna koncepciójának axiómája, hogy minden Sík-mű – legyen az szépirodalmi vagy szaktudósi – végsőként az *Esztétikára* mutat. Mind az István-drámában, mind az *Advent: oratórium szavalókórusra* című művében kísérletet tesz a magyar és a biblikus múlt jelenhez kapcsolására – eredménytelenül.

A következő fejezet, a VI. a főmű az *Esztétika* (1943) bemutatása és értelmezése. Ez az egyik legizgalmasabb része a monográfiának – s itt kell a leendő olvasóra bízni magunkat. A hajdani háromkötetes munkának magam is csak rövidített változatát láttam az antikváriumokban (az egyetemi oktatásban nem találkoztam vele). Megvallom, nem érzek magamban elegendő tudást ahhoz, hogy a negyvenöt oldalas összegző kritikát recenzeáljam. Ez a pont az, amikor a befogadó önállóságára apellálok. Annyit viszont értek belőle, hogy Máté szerint a szellemtörténeti felfogás hatása alatt álló szerzőnek művészsége okán sikerült olyan „nyitott” felfogást kialakítani, amely összekapcsolható például a recepció-esztétikával is. Olvasóként annyit jegyzek még meg, hogy kevés mű játszott a meg nem értett és ilyen-olyan okból háttérbe szorított mű szerepét, mint Sík művészetelméleti monográfiája!

A VII., utolsó fejezet a befejező tizennyolc évet tekinti át (1945–1963). A kiemelt idézet: „*Szeress – aztán tégy, amit akarsz!*” már nem költői-tudósi, hanem az emberség legvégső zugaiba száműzött hívő magatartási parancsát fogalmazza meg. Milyen csekély is a távolság az 1946-os akadémiai tagság és az 1948-as Kossuth-díj, valamint az elnémitás között. Hiába készül *Az olvasás tudománya* – megelőzve befogadói elméleteket –, hiába a tartományi főnökség: a rendszer felőrli a testet és a szellemet. Maradt az a szeretet, amely őt gyermekként a piarista rendbe vezette. Irodalmi közéleti munkálkodásra már

csak a Vigília biztosított lehetőséget, de itt is folyton harcolni kellett a manipulációs rendszer kollaboráns szerepkijelölése ellenében. Ebben voltak segítségére a rendtársakon kívül a „nem-szocialista”, „nem-útitárs” művészek. A könyv a költő *Őszi fecske* című költeményének létösszegző soraival zárul.

A monográfiához a szükségszerűen tartozó függelékek társulnak. Az „Irodalom” száz-tizennégy tételt tartalmaz – ebből Sík Sándor műve huszonhat, a szerzővel szorosabban legalább tíz kötet foglalkozik. A teljességre törekvő szerző csupán három könyvvel képviselteti magát. A részletes és pontos Névmutatót az angol nyelvű rezümé követi; a majd három és fél oldal elegendő, hogy az idegen nyelven tájékozódó eldöntse, érdemes-e magyar nyelven tájékozódnia (érdemes!). A kötet a Lazi Könyvkiadót dicséri – egyre jobban fölzárkózik az országos kiadók közé. A monográfiát minősítheti, hogy középiskolai tanárként nemcsak diákjaim kezébe adhatom, de amikor megpillantotta a kötetet a kezemben, akkor elkérte a sokszorosításért felelős munkatársam: ő volt könyvem, Máté Zsuzsanna könyvének egyik első olvasója.

Árpád Károly

